

Multimodal muloqotda so‘zlashuv implikaturasi o‘rni

Raxmatova Mehriniso Musinova
m.m.rahmatova@buxdu.uz
Dotsent, PhD
Buxoro davlat universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada og‘zaki nutqda implikaturaning samarali muloqotni ta’minlashdagi muhim roli ko‘rib chiqiladi. Biz implikatura, ya’ni ma’noning so‘zma-so‘z aytilgan so‘zlardan tashqaridagi yetkazilishi kerak bo‘lgan asl mohiyati orqali dialogic muloqotning qanday boyitishi, turli talqinlarni shakllantirishi va kommunikativ jarayon muvaffaqiyatiga qanday ta’sir qilishini tadqiq etamiz.

Kalit so‘zlar: implikatura, muloqot, suhbat, multimodal, Grays, maksima.

Роль речевой имплицатуры в мультимодальном общении

Рахматова Мехринисо Мусиновна
m.m.rahmatova@buxdu.uz
Доцент, PhD
Бухарский государственный университет

Аннотация. Передается важная роль разговорной имплицатуры в обеспечении продуктивного общения. Также обсуждается, как имплицатура, передача смысла за пределами буквальных слов, обогащает взаимодействие, формирует интерпретации и влияет на успех коммуникативных обменов.

Ключевые слова: имплицатура, коммуникация, разговор, много модальное, Грайс, максима.

Role of colloquial implicature in multimodal communication

Rakhmatova Mekhriniso Musinova
m.m.rahmatova@buxdu.uz
Associate Professor, PhD
Bukhara State University

Annotation. The crucial role of conversational implicature in facilitating productive communication is conveyed. how implicature, the conveyance of meaning beyond the literal words spoken, enriches interactions, shapes interpretations, and influences the success of communicative exchanges are discussed as well.

Keywords: implicature, communication, conversation, multimodal, Grice, maxims.

Pragmatikaning asl mohiyati bo‘lgan so‘zlashuv implikaturasi tinglovchining kontekstdan va umumiy bilimdan ma’no chiqarish qobiliyatiga tayanib, so‘zlovchiga aniq aytilganidan ko‘ra ko‘proq ma’lumot yetkazish orqali samarali va nozik muloqot qilish imkonini beradi. Biz Graysning Kooperativ Prinsip (Han, 2024), (Cdved, NaN) va uning turli kontekstlarda yashirin ma’noni tushunish uchun oqibatlariga e’tibor qaratgan holda implikaturaga oid turli qarashlarni tahlil qilamiz. Tahlil turli xil muloqot muhitlarida implikaturani o‘rganuvchi bir qator tadqiqotlarga asoslanadi, jumladan adabiy asarlar (Han, 2024), (Hartana, 2022), kino (Suhaeni, 2019) va madaniyatlararo o‘zaro ta’sirlar. Yakuniy maqsad turli kontekstlarda samarali va mazmunli muloqotga erishish uchun implikaturani chuqur tushunish qanchalik muhimligini ko‘rsatishdir.

2. Nazariy asoslar: Greysning hamkorlik tamoyili va undan tashqari

Grays kooperativ (hamkorlik) tamoyili (Han, 2024), (Hartana, 2022), pragmatikaning asosiy tushunchasini tushuntirish orqali poydevor yaratadi. Graysning ta'kidlashicha, suhbat ishtirokchilari umumiy kommunikatsiyaga erishish uchun hamkorlik qilishga bilvosita rozi bo'ladilar. Masalan:

I: A: --Eski shahraga qanday borsam bo'ladi?

B:--Shu yo'ldan to'g'riga, keyin esa o'nnga burilasiz.

Bu hamkorlik to'rtta tamoyil bilan boshqariladi: miqdor (yetarli axborotni ulashish, lekin haddan tashqari ko'p emas), sifat (to'g'ri so'z bo'lish), muvofiqlik (so'zlovchining vaziyati, mavzusi va maqsadiga mos muloqot turini tanlash) va uslub tamoyili (aniq va bir ma'noli bo'lish) (Han, 2024). Biroq, so'zlovchilar ko'pincha bu maksimalarni chetlab o'tadilar yoki buzadilar, bu esa so'zlashuv implikaturalarini - aniq ifodalanmagan yashirin ma'nolarni keltirib chiqaradi (Xiu-mei, NaN). Masalan, istehzoli izoh sifat maksimasini, kamsitish esa miqdor maksimasini chetlab o'tadi (Suhaeni, 2019). Ushbu implikaturalarni talqin qilish ko'p jihatdan nutqning konteksti va nutq o'rtasidagi umumiy bilimga bog'liq.

Graysning hamkorlik tamoyili implikaturani tushunish uchun qimmatli asos bo'lsa-da, uning e'tibor qaratish kerak bo'lgan jihatlari mavjud. Masalan, Lichning xushmuomalalik tamoyili (Han, 2024) shuni ko'rsatadiki, xushmuomalalik mulohazalari ba'zan hamkorlik tamoyilidan ustun kelishi mumkin, hatto to'g'ridan-to'g'ri yondashuv ko'proq ma'lumot beradigan bo'lsa ham, implikaturaga olib keladi. Bundan tashqari, tamoyil muloqot uslublaridagi madaniyatlararo farqlarni to'liq hisobga olishda qiyinchiliklar tug'diradi. Bir madaniyatda mutlaqo maqbul implikatura deb hisoblanishi mumkin bo'lgan narsa boshqa madaniyatda noto'g'ri talqin qilinishi yoki hatto haqoratli bo'lishi mumkin. Noformulaviy implikaturalarning murakkabligi, ya'ni o'rnatilgan qonuniyatlar asosida osonlikcha oldindan aytib bo'lmaydigan implikaturalar ham Grays modeliga qiyinchilik tug'diradi. Bu cheklovlar implikaturani tushunishga kontekst, madaniy farqlar va kognitiv jarayonning murakkabliklarini hisobga olgan holda yanada nozikroq yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

3. Turli kontekstlardagi suhbat implikaturasi: qiyosiy tahlil

Turli kommunikativ kontekstlarda so'zlashuv implikaturasining vazifasi tahlil qilinar ekan, badiiy asarlarda mualliflar implikaturadan ma'no qatlamlarini yaratish, xarakter xususiyatlarini nozik ochib berish, syujetni ilgari surish va hikoyaning umumiy ta'sirini kuchaytirish uchun foydalanadilar (Han, 2024), (Hartana, 2022). Masalan, kinoya, kesatiq va kamsitishdan foydalanish qahramonlarning o'zaro munosabatlariga chuqurlik va murakkablik qo'shishi mumkin, bu esa o'quvchilarga ochiq aytilmagan motivlar va niyatlarni aniqlash imkonini beradi. Jeyn Ostin romanlaridagi qahramonlar o'rtasidagi nozik ishoralar va yashirin ziddiyatlarni ko'rib chiqaylik - o'quvchi ularning munosabatlari haqida to'g'ridan-to'g'ri bayonotlar orqali emas, balki implikatura orqali ko'proq ma'lumot beradi. Turli janr va adabiy uslublarda implikatura turlicha qo'llaniladi, bu mualliflarning o'ziga xos estetik maqsadlari va kommunikativ strategiyalarini aks ettiradi (Zhang, NaN), (Rashid, 2).

Kino va televideniye ham tomoshabinlarni jalb qilish va hikoya rivojini kuchaytirish uchun suhbat implikaturasiga ko'p tayanadi (Suhaeni, 2019), (Kelvin, 2022). Nozik imo-ishoralar, mimikalar, dialogdagi pauzalar - bularning barchasi yashirin ma'nolarni yaratishga yordam beradi. Bu ma'nolarning talqini ko'pincha tomoshabinning o'z bilimi va tajribasiga bog'liq bo'lib, filmning syujet va tematik elementlarining yanada boy va rang-barang talqin qilinishiga olib keladi. Masalan, sarguzashtli trillerda qahramonlar o'rtasidagi yashirin tashvishlar va shubhalar implikatura orqali ifodalanishi mumkin, bu esa keskinlik tuyg'usini yaratadi (Gabriel-Dan, NaN). Xuddi shunday, komediya filmlari hazil-mutoyiba yaratish uchun ko'pincha implikaturadan foydalanadi, bunda tomoshabinlarning aytilgan so'zlardan tashqari ko'zlangan ma'noni tushunish qobiliyatiga tayanadi (Rahmawati, 2014).

Madaniyatlararo muloqot implikaturani tushunish uchun noyob qiyinchiliklar va imkoniyatlarni keltirib chiqaradi (Cdved, NaN), (Indarti, 2024). Muloqot uslublaridagi madaniy farqlar yashirin ma'nolarni ishlab chiqish va talqin qilishga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bir

madaniyatda xushmuomala yoki tegishli implikatura deb hisoblangan narsa boshqa madaniyatda qo‘pol yoki chalkash deb qabul qilinishi mumkin (Pinayungan, 2024). Bu implikaturalarni talqin qilishda madaniy sezgirlik zarurligini ta’kidlaydi va madaniy chegaralar bo‘ylab o‘zaro ta’sir qilishda noto‘g‘ri muloqot imkoniyatlarini tan olish muhimligini ko‘rsatadi. Madaniy kontekstni sinchkovlik bilan ko‘rib chiqish tushunmovchiliklarning oldini olish va yanada samarali madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish uchun juda muhimdir (Yang, 2023). Ishbilarmonlik muloqoti ham ko‘p jihatdan implikaturaga tayanadi, xususan, muzokaralar va hamkorlikda bilvositalik va xushmuomalalik ijobiy munosabatlarni saqlab qolish va kutilgan natijalarga erishish uchun strategik vosita bo‘lishi mumkin (Ji-lin, NaN).

4. Implikaturaning muloqot muvaffaqiyatiga ta’siri: pragmatik nuqtai nazar

Muvaffaqiyatli muloqot ko‘p jihatdan suhbat implikaturalarining aniq talqiniga bog‘liq (Cdved, NaN), (Hartana, 2022). So‘zlovchi ham, tinglovchi ham nazarda tutilgan ma’nolar bo‘yicha muvaffaqiyatli muzokara olib borganda, ma’lumotlar samarali almashinadi va o‘zaro tushunishga erishiladi (Abdullah, 2020), (Ya-lin, NaN). Bu muloqotning silliqlashishiga va shaxslararo munosabatlarning mustahkamlanishiga yordam beradi. Biroq, implikaturalarni noto‘g‘ri talqin qilish muloqotning buzilishiga va tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin (Cdved, NaN), (Indarti, 2024). Masalan, ohangni oddiy tushunmaslik nizoga aylanib ketishi mumkin, bu esa ijobiy munosabatlarni saqlab qolishda to‘g‘ri talqin qilishning muhimligini ko‘rsatadi (Amina, 2022).

Umumiy bilim, madaniy kelib chiqish va kontekst - bularning barchasi implikaturalarni talqin qilishga ta’sir qiluvchi muhim omillardir (Cdved, NaN), (Guo, NaN). So‘zlovchi va tinglovchi o‘rtasida qanchalik umumiy bilim va tushuncha mavjud bo‘lsa, nazarda tutilgan ma’nolarni muvaffaqiyatli muhokama qilish shunchalik oson bo‘ladi. Aksincha, umumiy tushunishning yo‘qligi noto‘g‘ri talqinlarga va muloqotning muvaffaqiyatsizligiga olib kelishi mumkin. Madaniy farqlar bu jarayonni yanada murakkablashtirishi mumkin, chunki turli madaniyatlar bilvosita muloqotga nisbatan turli me’yorlar va kutilmalarga ega (Yang, 2023). Bu muloqotda, ayniqsa madaniyatlararo kontekstlarda, madaniy sezgirlik va xabardorlik zarurligini ta’kidlaydi. Pragmatik muvaffaqiyatsizlik ehtimoli kommunikativ harakat implikaturani noto‘g‘ri tushunish tufayli ko‘zlangan maqsadga erisha olmaganda, umumiy bilim yoki madaniy tushunish yetishmovchiligi mavjud bo‘lgan vaziyatlarda sezilarli darajada yuqori bo‘ladi.

Yumorda so‘zlashuv implikaturasi ham muhim rol o‘ynaydi (Hartana, 2022), (Xiu-mei, NaN), (Suhaeni, 2019). Ko‘pgina hazillar hazil effektini yaratish uchun Greysning maksimalarini buzishga tayanadi. Talaffuzning kutilmaganligi yoki nomuvofiqligi, tinglovchining mo‘ljallangan ma’noni anglash qobiliyati kulgi va zavq uyg‘otadi (Wang, 2018). Implikaturaning muvaffaqiyatli talqini hazilni kulgili qiladi; nazarda tutilgan ma’noni tushunmasdan, hazil to‘g‘ri bo‘lib qoladi. Kinoya, sarkazm va so‘z o‘yinidan foydalanish kulgili ta’sirga hissa qo‘shadi, implikatura va yumor o‘rtasidagi yaqin munosabatni ta’kidlaydi (Sheng-y, NaN), (Jamila, 2019).

Xulosa. Mulohazali o‘rinlar va va kutilayotgan tadqiqotlar: o‘rganilmagan hududlarni o‘rganish bugungi kun pragmalingsvistikaning dolzarb jihatidir. Hozirgi kunda so‘zlashuv implikaturasi bo‘yicha olib borilayotgan tadqiqotlarning mulohazali o‘rinlari mavjud. Graysning hamkorlik tamoyili qimmatli asosni ta’minlasa-da, u madaniyatlararo muloqotning murakkabliklarini va formulasiz (yuqori darajadagi bilim talab qiluvchi) implikaturalarni talqin qilishni to‘liq hisobga olmaydi (Cdved, NaN), (Gauker, 2001). Madaniy farqlar va umumiy bilim hamda kontekst kabi omillarning ta’sirini hisobga olgan holda turli kontekstlarda oqibatlarni bashorat qilish va talqin qilish uchun yanada mustahkam modellarni ishlab chiqish uchun qo‘shimcha tadqiqotlar zarur (Peres, NaN). Madaniy me’yorlar implikaturalarni ishlab chiqarish va talqin qilishni qanday shakllantirishini chuqurroq tushunish ham muhim ahamiyatga ega (Cdved, NaN), (Indarti, 2024).

Onlayn o‘zaro ta’sir va multimodal muloqot kabi o‘ziga xos muloqot muhitlarida implikaturaning roli qo‘shimcha tadqiqotlarni talab qiladi (Indarti, 2024). Onlayn muloqotning tobora keng tarqalishi raqamli muhitda implikatura qanday ishlashini tushunishni talab qiladi, bu yerda

noverbal signallar cheklangan va kontekst kamroq aniq bo'lishi mumkin. Implikaturani hisoblash orqali modellashtirish va uni pragmatikaning boshqa jihatlari bilan integratsiya

Implikaturani hisoblash orqali modellashtirish va uni pragmatikaning boshqa jihatlari bilan integratsiyalash muammolari ham kelajakdagi tadqiqotlar uchun muhim yo'nalish bo'lib qolmoqda (George, 2020). Implikaturalarni aniq bashorat qila oladigan va talqin qila oladigan hisoblash modellarini ishlab chiqish tabiiy tilni qayta ishlash va sun'iy intellekt uchun muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Bundan tashqari, kognitiv tilshunoslik (Shan-min, NaN) va relevantlik nazariyasi (Wang, 2018) (Rahmawati, 2014) g'oyalarni birlashtirish implikatura talqinida ishtirok etadigan kognitiv jarayonlarni yanada kengroq tushunishga olib kelishi mumkin. Lingvistik, kognitiv va madaniy omillar o'rtasidagi o'zaro ta'sirni hisobga olgan holda, kelajakdagi tadqiqotlar suhbat implikaturasi va uning muvaffaqiyatli muloqotdagi rolini yanada nozik va to'liq tushunishga yordam berishi mumkin

Adabiyorlar ro'yxati:

1. Han, K. (2024). An analysis of conversational implicature in besieged city from the perspective of cooperative principle and politeness principle. *English Language Teaching and Linguistics Studies*. <https://doi.org/10.22158/elts.v6n4p185>
2. Cdved, E. I., Ough, T., & Bouton, L. F. (NaN). Title can nns skill in interpreting implicature in american english be improved through explicit instruction ?. None. <https://doi.org/None>
3. Hartana, J. & Daulay, S. (2022). Snow white and the seven dwarfs drama: conversational implicature. *Language Literacy: Journal of Linguistics, Literature, and Language Teaching*. <https://doi.org/10.30743/ll.v6i2.5547>
4. Suhaeni, S. (2019). Conversational implicature used humor in central intelligence movie. None. <https://doi.org/None>
5. Indarti, D. (2024). Multimodalities and conversational implicature in cross-cultural pragmatic context: a systematic review. *International journal of social science and human research*. <https://doi.org/10.47191/ijsshr/v7-i12-59>
6. Xiu-mei, L. (NaN). On the pragmatic effects caused by the incompatibility of form and meaning. None. <https://doi.org/None>
7. Wang, R. & Xue, Y. (2018). The elicitation of verbal humor in total women: conversational implicature and relevance. *International Journal of English Linguistics*. <https://doi.org/10.5539/IJEL.V8N6P61>